

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ (СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ)

Коkun О.М. Чинники професійного самоздійснення особистості (статеві особливості). Встановлено, що для професійного самоздійснення чоловіків більше значення відіграє вплив таких чинників як: ступінь вираженості цінностей, властивих особистості, що самоактуалізується; ступінь творчої спрямованості особистості; рівень розвитку комунікативних здібностей; зацікавленість у професійній діяльності; кількість зусиль, спрямованих на підвищення власного професійного рівня. Для професійного самоздійснення жінок – рівень розвитку організаційних здібностей; рівень професійної самоефективності; задоволеність змістом професійної діяльності; здатність менше стомлюватися впродовж робочого дня; «редукція особистих досягнень» (негативний чинник).

Ключові слова: самоздійснення, професійне самоздійснення, професійне становлення, чинники самоздійснення, фахівці.

Коkun О.М. Фактори професійного самоосуществлення личности (половые особенности). Установлено, что для профессионального самоосуществления мужчин большее значение имеет влияние таких факторов как: степень выраженности ценностей, присущих самоактуализирующейся личности; степень творческой направленности личности; уровень развития коммуникативных способностей; заинтересованность в профессиональной деятельности; количество усилий, направленных на повышение профессионального уровня. Для профессионального самореализации женщин - уровень развития организационных способностей; уровень профессиональной самоэффективности; удовлетворенность содержанием профессиональной деятельности; способность меньше уставать в течение рабочего дня; «редукция личных достижений» (отрицательный фактор).

Ключевые слова: самоосуществление, профессиональное самоосуществление, профессиональное становление, факторы самоосуществления, специалисты.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві продовжують відбуватися бурхливі зміни, зумовлені науково-технічним прогресом та глобалізаційними тенденціями. Відповідно, змінюється внутрішня сутність діяльності фахівців багатьох професій. Для них все більшого значення набувають питання професійної самостійності, автономії, саморозвитку, самоорганізації, самореалізації, самовтілення тощо у співвідношенні з ширшим онтологічним контекстом. Вказані особистісно-професійні явища можна поєднати в одному феномені професійного самоздійснення, яке є однією із найважливіших складових, а для більшості людей – й основною формою особистісного самоздійснення. Визначення чинників та сприяння професійному самоздійсненню можна розглядати в якості однієї з найважливіших проблем сучасної психологічної науки.

Вихідні передумови. Величезні можливості для розвитку людини та її реалізації в різних галузях діяльності, що пропонуються сучасним суспільством, одночасно ставлять її й перед необхідністю постійного вибору, необхідністю приймати рішення в складних питаннях, перед проблемою пошуку свого місця в житті та пошуку стратегій здійснення себе. Ефективне вирішення цих питань безпосередньо пов'язане з самою особистістю, з її можливістю реалізації потенційних можливостей, з визначенням своїх бажань, з ресурсним потенціалом, що

забезпечує процес самоздійснення [1], яке відносять до найвищого життєвого завдання людини в онтогенезі [2].

Сучасні науковці вказують, що недостатня вивченість проблеми самоздійснення зумовлює актуальність експериментального вивчення питань взаємозв'язку способів самоздійснення з віковими та особистісними особливостями людини, ролі мотиваційно-сміслових, особистісних, біографічних чинників самоздійснення в контексті вікового розвитку, особливостей індивідуально-типологічних варіантів самоздійснення [5].

Перспективність подібних досліджень, ми вважаємо, зумовлена постійним прискоренням науково-технічного прогресу та характерними для сучасного етапу розвитку світового суспільства швидкими економічними, соціальними та духовними перетвореннями. Подібні дослідження мають допомогти створити для фахівців різних професій як стійкі смисложиттєві орієнтири у мінливому світі, так і знайти особистісний сенс професійної самореалізації.

Один із провідних дослідників проблеми самоздійснення А. Gewirth досить стисло визначає його як переведення у дійсність найглибших бажань людини або найгідніших здібностей. Автор зазначає, що пошук гідного людського життя є пошуком самоздійснення [7].

Особистісне самоздійснення нами визначено як свідомий саморозвиток людини, в процесі якого розкриваються її потенційні можливості у різних життєвих сферах, результатом чого є постійне досягнення особистісно соціально значущих ефектів, формування власного "простору життя".

Професійне самоздійснення – як одну з найважливіших форм життєвого самоздійснення, що характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця в обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями [7].

У професійному самоздійсненні виділено дві загальні *форми*:

- зовнішньо-професійна (досягнення значущих здобутків у різних аспектах професійної діяльності);
- внутрішньо-професійна (професійне самовдосконалення, спрямоване на підвищення професійної компетентності та розвиток професійно-важливих якостей).

Також нами виділено *10 ознак професійного самоздійснення*:

1. *Внутрішньо-професійні:*

- 1.1. Потреба у професійному вдосконаленні.
- 1.2. Наявність проекту власного професійного розвитку.
- 1.3. Переважаюче задоволення власними професійними досягненнями.
- 1.4. Постійна постановка нових професійних цілей.
- 1.5. Формування власного "життєво-професійного простору".

2. *Зовнішньо-професійні:*

- 2.1. Досягнення поставлених професійних цілей.
- 2.2. Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством.

- 2.3. Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями.
- 2.4. Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії.
- 2.5. Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності [5].

Мета статті. У цій статті ми продовжимо викладення результатів наших емпіричних досліджень, спрямованих на визначення чинників професійного самоздійснення особистості. У даному випадку будуть проаналізовані статеві особливості чинників професійного самоздійснення.

Виклад методики та результатів досліджень. При проведенні досліджень ми засновувалось на використанні розробленої нами *концепції дистанційної професійної психодіагностики* [3] та розробленого, відповідно до неї, діагностичного Інтернет-сайту (<http://prof-diagnost.org>). Всього у дослідженнях взяли участь 1452 фахівці. Для обробки отриманих результатів були відібрані результати 368, які пройшли діагностику за всіма методиками (опитувальник професійного самоздійснення [7], опитувальник для визначення етапів та чинників професійного становлення фахівців [4], Самоактуалізаційний тест Е. Шострома – САТ, Модифікація опитувальника на професійне «вигорання» та деформацію – МВІ «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реана), Шкала самооефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, Методика «Вивчення задоволеності своєю професією та роботою», Методика виявлення «Комунікативних та організаційних здібностей» - КОЗ-2). Визначення чинників професійного самоздійснення засновувалося на використанні лінійного регресійного аналізу (метод Stepwise).

Як показала статистична обробка, переважна більшість використаних методик містить показники, які за результатами регресійного аналізу можна розглядати в якості виражених чинників професійного самоздійснення фахівців. Тому нами здійснювалася побудова регресійних моделей для трьох узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення фахівців окремо з показниками всіх використаних психодіагностичних методик.

Побудова регресійних моделей предикації «загального рівня професійного самоздійснення» показниками Самоактуалізаційного тесту Е. Шострома окремо для вибірок чоловіків та жінок-фахівців, засвідчила певну статову специфіку (таблиця 1).

Спільним у цих моделях виявилось те, що основним предиктором стала шкала «ціннісних орієнтацій», яка характеризує ступінь вираженості в людині цінностей, властивих особистості, що самоактуалізується.

Відмінності полягають, по-перше, в різному ступені інформативності регресійних моделей – дуже високої у чоловіків ($R = 0,97$, $R^2 = 0,94$) та дещо вищої за середню у жінок ($R = 0,62$, $R^2 = 0,38$). По-друге – у тому, що до регресійної моделі чоловіків ввійшла також шкала «креативності», яка характеризує ступінь творчої спрямованості особистості фахівця.

Таблиця 1

Порівняння регресійних моделей предикації «загального рівня професійного самоздійснення» показниками шкал Самоактуалізаційного тесту Е. Шострома у чоловіків та жінок фахівців

Модель	Чоловіки		Жінки	
	R	R ²	R	R ²
1	0,92	0,85	0,62	0,38
2	0,97	0,94	-	

Предиктори: 1) шкала «ціннісних орієнтацій»; 2) шкала «креативності».

Далі розглянемо «статеві» регресійні моделі предикації показниками САТ рівнів внутрішньо- та зовнішньо- професійного самоздійснення, які складають його загальний рівень (таблиці 2 та 3).

Таблиця 2

Регресійні моделі предикації рівнів внутрішньо- професійного та зовнішньо- професійного самоздійснення показниками шкал Самоактуалізаційного тесту Е. Шострома (чоловіки)

Модель	Рівень самоздійснення			
	внутрішньо- професійного		зовнішньо- професійного	
	R	R ²	R	R ²
1	0,84	0,71	0,88	0,78
2	0,95	0,91	0,96	0,92

Предиктори: 1) шкала «ціннісних орієнтацій»; 2) шкала «креативності».

Таблиця 3

Регресійні моделі предикації рівнів внутрішньо- професійного та зовнішньо- професійного самоздійснення показниками шкал Самоактуалізаційного тесту Е. Шострома (жінки)

Модель	Рівень самоздійснення			
	внутрішньо- професійного		зовнішньо- професійного	
	R	R ²	R	R ²
1	0,68	0,47	0,50	0,25

Предиктор: шкала «ціннісних орієнтацій».

Із вищенаведених таблиць ми бачимо, що загальні статеві тенденції, які були встановлені раніше щодо предикації «загального рівня професійного самоздійснення» показниками САТ, в цілому, збереглися й щодо предикації рівнів внутрішньо- та зовнішньо- професійного самоздійснення. Однак, якщо у фахівців-чоловіків інформативність моделей в обох випадках є приблизно однаковою, то у жінок «прогнозованість» рівня внутрішньо- професійного самоздійснення є суттєво вищою, ніж зовнішньо- професійного (відповідно, R² = 0,47 та 0,25).

Порівняння регресійних моделей предикації узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення показниками комунікативних та організа-

ційних здібностей свідчить, як і у випадку з САТ, про вище значення цих показників для самоздійснення чоловіків-фахівців – порівняно $R = 0,61 - 0,71$ і $R^2 = 0,37 - 0,50$ у чоловіків, та $R = 0,49 - 0,52$ і $R^2 = 0,24 - 0,25$ у жінок (таблиця 4).

Таблиця 4

Порівняння регресійних моделей предикації узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення показниками комунікативних та організаційних здібностей у чоловіків та жінок фахівців

Показники	Чоловіки		Жінки	
	R	R ²	R	R ²
Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	0,71 ^к	0,50	0,52 ^о	0,27
Рівень внутрішньо професійного самоздійснення	0,72 ^к	0,53	0,49 ^к	0,24
Рівень зовнішньо професійного самоздійснення	0,61 ^к	0,37	0,50 ^о	0,25

Примітки: к - предиктор комунікативні здібності; о - предиктор організаційні здібності.

Статева специфіка, також, полягає у більшому значенні організаційних здібностей для професійного самоздійснення жінок – ці здібності ввійшли до регресійних моделей предикації рівнів загального та зовнішньо професійного самоздійснення.

В результаті здійсненого регресійного аналізу, моделі предикації трьох узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення показниками Модифікації опитувальника на професійне «вигорання» та деформацію були побудовані лише для вибірки фахівців-жінок (таблиця 5).

Таблиця 5

Регресійні моделі предикації узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення показником «редукція особистих досягнень» у жінок

Показники	R	R ²
Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	0,51	0,27
Рівень внутрішньо професійного самоздійснення	0,57	0,32
Рівень зовнішньо професійного самоздійснення	0,39	0,15

Предиктор: «редукція особистих досягнень».

В якості найбільш вагомого негативного для професійного самоздійснення жінок чинника, і, насамперед – щодо внутрішньо професійного, було встановлено «редукцію особистих досягнень» ($R = 0,39 - 0,57$ і $R^2 = 0,15 - 0,32$). У чоловіків, очевидно, негативний вплив професійного «вигорання» та деформації на професійне самоздійснення є менш вираженим.

Так само, регресійні моделі предикації трьох узагальнених показників професійного самоздійснення «рівнем професійної самоефективності» були побудовані лише для вибірки фахівців-жінок (таблиця 6). Ці моделі, вирізняються вищою інформативністю порівняно з наведеними в таблиці 6 загальними моде-

лями, що також підтверджує істотно вище значення професійної самоефективності для професійного самоздійснення жінок, ніж чоловіків.

Таблиця 6

Регресійні моделі предикації узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення рівнем професійної самоефективності у жінок

Показники	R	R ²
Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	0,65	0,43
Рівень внутрішньопрофесійного самоздійснення	0,61	0,40
Рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення	0,56	0,36

Предиктор: «рівень професійної самоефективності».

Серед десяти показників частини опитувальника, спрямованих на визначення чинників професійного становлення фахівців (задоволеність змістом професійної діяльності, зарплатою, кар'єрою та соціальним становищем, позитивність стосунків з начальством та колегами, любов до професії, робота над підвищенням власного професійного рівня, ступінь стомлення впродовж робочого дня, стан здоров'я), процедурою покрокового регресійного аналізу для вибірок чоловіків та жінок-фахівців було відібрано дещо різні предиктори трьох узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення (таблиці 7 - 8).

Таблиця 7

Регресійні моделі предикації узагальнених показників професійного самоздійснення» показниками опитувальника (чоловіки)

Рівень самоздійснення	Модель	R	R ²
Загального	1а	0,81	0,66
Внутрішньопрофесійного	1б	0,90	0,81
Зовнішньопрофесійного	1в	0,78	0,61

Предиктори: 1) модель 1а – задоволеність змістом професійної діяльності;

2) модель 1б – зацікавленість у професійній діяльності;

3) модель 1в – робота над підвищенням власного професійного рівня.

І у чоловіків, і у жінок-фахівців, найбільш вагомим чинником загального рівня професійного самоздійснення фахівця виявилася задоволеність змістом професійної діяльності. Основним предиктором внутрішньопрофесійного самоздійснення чоловіків стала зацікавленість у професійній діяльності, а у жінок – знову таки задоволеність змістом професійної діяльності (при цьому, зацікавленість у професійній діяльності було включено в якості другого предиктора до другої моделі). А от щодо зовнішньопрофесійного самоздійснення, то у чоловіків і у жінок було виділені суттєво відмінні за змістом чинники: у перших таким чинником виявився показник зусиль, спрямованих на підвищення власного професійного рівня, а у других – здатність менше стомлюватися впродовж робочого дня. Також слід відзначити, що побудовані моделі є дещо більш інформативними у чоловіків.

Регресійні моделі предикації узагальнених показників професійного самоздійснення» показниками опитувальника (жінки)

Рівень самоздійснення	Модель	R	R ²
Загального	1а	0,70	0,49
Внутрішньо професійного	1б	0,74	0,55
	2б	0,88	0,72
Зовнішньо професійного	1в	0,61	0,37

- Предиктори: 1) модель 1а – задоволеність змістом професійної діяльності;
 2) модель 1б – задоволеність змістом професійної діяльності;
 модель 2б – зацікавленість у професійній діяльності;
 3) модель 1в – рівень стомлення за робочий день.

За двома методиками, що залишилися (методики «Вивчення задоволеності своєю професією та роботою» та «Мотивація професійної діяльності») регресійні моделі предикації узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення, що були побудовані окремо для чоловіків та жінок, суттєво між собою не відрізняються.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити такі статеві особливості чинників професійного самоздійснення:

- для професійного самоздійснення чоловіків більше значення відіграє вплив таких чинників як: ступінь вираженості цінностей, властивих особистості, що самоактуалізується; ступінь творчої спрямованості особистості; рівень розвитку комунікативних здібностей; зацікавленість у професійній діяльності; кількість зусиль, спрямованих на підвищення власного професійного рівня;
- для професійного самоздійснення жінок – рівень розвитку організаційних здібностей; рівень професійної самоефективності; задоволеність змістом професійної діяльності; здатність менше стомлюватися впродовж робочого дня; «редукція особистих досягнень» (негативний чинник).

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці, на основі отриманих результатів, практичних технологічних підходів, спрямованих на сприяння самоздійсненню фахівців різних професій.

Список використаних джерел

1. Алонцева А.И. Самоосуществление личности в юношеском возрасте / А.И. Алонцева // Вектор науки ТГУ. – 2011. – № 3(6). – С. 23-25.
2. Большакова А.М. Особистісна реалізованість людини в онтогенезі: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / А. М. Большакова ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 36 с.
3. Кокун О.М. Теоретико-методологічні та практичні засади дистанційної психодіагностики в професійній сфері / О.М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 7. – С. 65-68.

4. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія / О.М. Кокун. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – 200 с.
5. Лукина Е.А. Особенности самоосуществления человека в разные периоды взрослости: Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Лукина Е.А. – СПб., 2006 – 258 с.
6. Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості : монографія [Електронний ресурс] / О.М. Кокун, В.В. Клименко, О.М. Корніяка, О.Р. Малхазов [та ін.]; за ред. О.М. Кокун. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 297 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/10038/>.
7. Gwirth A. Self-Fulfillment / A. Gwirth. – Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2009. – 235 p.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Alonceva A.I. Samoosushhestvlenie lichnosti v junosheskom vozraste / A.I. Alonceva // Vektor nauki TGU. – 2011. – № 3(6). – S. 23 – 25.
2. Bol'shakova A.M. Osobystisna realizovanist' ljudyny v ontogenezi: avtoref. dys. ... d-ra psyhol. nauk : 19.00.07 / A.M. Bol'shakova; Klasych. pryvat. un-t. – Zaporizhzhja, 2011. – 36 s.
3. Kokun O.M. Teoretyko-metodologichni ta praktychni zasady dystancijnoi' psyhodiagnostyky v profesijnij sferi / O.M. Kokun // Praktychna psyhologija ta social'na robota. – 2010. – № 7. – S. 65 – 68.
4. Kokun O.M. Psyhologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja: Monografija / O.M. Kokun. – K.: DP "Inform.-analit. agenstvo", 2012. – 200 s.
5. Lukina E.A. Osobennosti samoosushhestvlenija cheloveka v raznye periody vzroslosti : Dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.13 / E.A. Lukina. – SPb., 2006 – 258 s.
6. Psixofiziologichni zakonomirnosti profesijnogo samozdijsnennya osobistosti : monografiya [elektronnij resurs] / O.M. Kokun, V.V. Klimenko, O.M. Korniyaka, O.R. Malxazov [ta in.] ; za red. O.M. Kokuna. – K.: Pedagogichna dumka, 2015. – 297 s. – rezhim dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/10038/>.
7. Gwirth A. Self-Fulfillment / A. Gwirth. – Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2009. – 235 p.

Kokun O.M. Factors of personal professional self-fulfillment (gender characteristics).

The article presents the empirical study aimed at determining of gender characteristics of the professional self-fulfillment factors.

1,452 skilled people have been examined. The professional self-fulfillment questionnaire, the questionnaire determining stages and factors of skilled person's professional development and 6 psychological diagnostic methods have been applied.

The research allows us to determine such gender characteristics of the professional self-fulfillment factors:

- the next factors are more important for professional self-fulfillment of men: manifestation of the values inherent for self-actualized personality; a degree of creativity; a level of communication skills; interest in professional activities; efforts aimed at improvement of his own professional level;

- the next factors are more important for professional self-fulfillment of women: development of organizational skills; a level of her professional self-efficacy; satisfaction with the content of professional activity; opportunity to be less tired during a workday; "reduction of personal achievements" (a negative factor).

Prospects for further research are in development, based on the results, of practical technological approaches aimed at promoting of self-fulfillment of skilled peoples of different professions.

Keywords: self-fulfillment, professional self-fulfillment, professional development, factors of self-fulfillment, skilled people.

УДК: 159.938

Корніяка О.М.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІСНЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Корніяка О.М. Комуникативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. У статті проаналізовано психо-логічний зміст феномена компетентності фахівця. Подано розуміння сутності комуникативної компетентності й визначено її місце у структурі професійної компетентності. Показано значення професійного спілкування викладача ВНЗ та його інструмента - комуникативної компетентності для успішного здійснення ним науково-педагогічної діяльності. Визначено роль цього виду компетентності в його професійно-комуникативному самоздійсненні.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, комуникативна компетентність, професійне самоздійснення, науково-педагогічна діяльність, фахівці науково-педагогічного профілю.

Корніяка О.Н. Коммуникативная компетентность как определяющий фактор профессионального самоосуществления преподавателя высшей школы. В статье проанализировано психологическое содержание феномена компетентности специалиста. Представлено понимание сущности коммуникативной компетентности и определено ее место в структуре профессиональной компетентности. Показано значение профессионального общения преподавателя высшей школы и его инструмента - коммуникативной компетентности для успешного осуществления им научно-педагогической деятельности. Определена роль этого вида компетентности в его профессионально-коммуникативном самоосуществлении.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, коммуникативная компетентность, профессиональное самоосуществление, научно-педагогическая деятельность, профессионалы научно-педагогического профиля.

Викладач вищої школи – ключова постать у виконанні замовлення суспільства на професійну підготовку майбутнього компетентного фахівця, і моральний авторитет, що відображає ціннісні орієнтири соціуму. Опанування тим, кого навчають, соціального досвіду і досвіду практичної діяльності в сучасному суспільстві відбувається через посередництво і взаємодію саме з викладачем як суб'єктом науково-педагогічної і комуникативної діяльності. Тому одним з найважливіших психологічних інструментів успішної професійної діяльності цього фахівця, а також визначальним чинником досягнення ним, зрештою, вершини соціального сходження – самоздійснення у професії – виступає його комуникативна компетентність.